

Arla Aittamaa ja Anne Airaksinen
Tutkimusesitys vapaan sivistystyön tutkimustyöpajaan Tampereelle 30.08.2019
(pohjautuu käynnissä olevaan pro gradu -työhön)

OMAN OSAAMISEN TUNNISTAMINEN – Itä-Suomen yliopiston Opinsauna-hankkeen oman osaamisen tunnistamisen työkalujen käytön vaikutukset

TAUSTAA

Pro gradu -työssämme tutkimme oman osaamisen tunnistamisen työkalujen käytön vaikutuksia yksilölle. Vaikuttaako oman osaamisen tunnistamisen työkalujen käyttö yksilön hyvinvointiin, minäkäsitykseen ja toimijuuteen – ja jos, niin miten. Kiinnostuimme osaamisen tunnistamisen teemasta työkennellessämme Itä-Suomen yliopiston Opinsauna-hankkeessa vuosien 2018 sekä 2019 aikana: hankkeessa kehiteltiin erityisesti maahan muuttaneiden henkilöiden tarpeisiin osaamisen tunnistamisen työkaluja, joiden tarkoituksena on saada esille etenkin sellaista osaamista, josta ei ole olemassa todistuksia, tai joka on hankittu virallisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella.

Maahanmuuttajat ovat tutkimuksemme kohderyhmä, koska heidän työllistymisessään ja kotoutumisessaan on ollut haasteita, joihin halutaan puuttua. Maahanmuuttajien tutkimuksellista kiinnostavuutta lisää se, että Suomessa asuvat ulkomaalaistaustaiset ovat iältään nuoria: suurin osa on työikäisiä, vuonna 2017 työikäisiä (15-64 vuotiaita) oli 75 prosenttia (Tilastokeskus 2019). Oman osaamisen tunnistaminen on mielestämme asia, joka tukee yksilön identiteettityötä myös maahan muuttaneen henkilön kotoutumisen osalta - ja nämä yksilötason vaikutukset heijastuvat yhteiskuntaan laajemmin. Niinpä haluamme tutkia, miten oman osaamisen tunnistaminen vaikuttaa yksilöön: onko osaamisen tunnistamisella myönteisiä ja voimaannuttavia vaikutuksia yksilölle, ja mistä tekijöistä tämä prosessi koostuu. Tutkimuksemme kohderyhmään kuuluvat Opinsauna-hankkeen osaamisen tunnistamisen työkaluja käyttäneet, maahan muuttaneet henkilöt.

OMAN OSAAMISEN TUNNISTAMISEN TYÖKALUT

Opinsauna on Itä-Suomen yliopiston hanke, jossa kehitetään, pilotoidaan ja arvioidaan kotoutumista tukevaa vapaan sivistystyön tyyppistä toimintaa (Itä-Suomen yliopisto 2019). Yksi hankkeen pilo-teista liittyy osaamisen tunnistamiseen, tarkoituksenaan puretua oman osaamisen tunnistamiseen sekä sen arviointiin ja sanoittamiseen etenkin silloin, kun osaaminen on hankittu formaalin

koulutuksen ulkopuolella. Opinsauna-hanke on kehittänyt tähän tarpeeseen sarjan työkaluja yhteistyössä Opintokeskus Siviksen ja Karelia-ammattikorkeakoulun kanssa. Työkalujen kehittäminen aloitettiin keväällä 2018. Käytännössä sarja työkaluja on viisi erilaista lomaketta, jotka on käännetty neljälle kielelle (suomi, englanti, arabia, dari ja somali). Työkaluja on vuosien 2018-2019 aikana testattu ja käytetty erilaisissa maahan muuttaneiden aikuisten ryhmissä.

Oman osaamisen tunnistaminen on tärkeää: vaikka osaamista löytyisi, sitä ei välttämättä itse huomaa, tiedosta tai tunnista. Etenkin epävirallisesti hankittua nonformaalia ja informaalia osaamista voi olla hankalaa tunnistaa ja sanoittaa. Esimerkkinä harrastusten tai vapaaehtoistoiminnan avulla hankittu osaaminen, arkioppimisen kautta hankittu osaaminen tai henkilökohtaiset vahvuudet. Joitakin osaamisalueita saattaa pitää itsestäänselvyyksinä, jolloin ne jäävät osajalta itseltään kokonaan noteeraamatta. Toisaalta, vaikka omasta osaamisesta olisikin tietoinen, voi sen sanoittaminen olla haasteellista. Osaamisen tunnistamisen työkalujen tarkoituksena on auttaa tässä. Ne voivatkin vastata erityisesti turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien tarpeisiin, jolloin aiemmin hankittua osaamista voitaisiin tunnistaa entistä paremmin Suomessa. Maahanmuuttajien kohdalla oman osaamisen tunnistamisen haasteet ja mahdollisuudet korostuvat, kun uutta kulttuuria ja kieltä opetellessa käsitys omasta osaamisesta voi merkittävästi muuttua. Erityisesti, jos kotimaan ammattia ei ole enää Suomessa mahdollista harjoittaa, tarve osaamisen sekä muiden vahvuusalueiden tunnustamiselle korostuu. Lisäksi työkalut tarjoavat mahdollisuuden ohjata käyttäjiä heitä kiinnostavien toimijatahojen pariin, myös harrastus- ja vapaaehtoistyön saralla.

TEOREETTINEN VIITEKEHYS: HYVINVOINTINÄKÖKULMA OMAN OSAAMISEN TUNNISTAMISEEN

Tutkimme, vaikuttaako osaamisen tunnistamisen työkalujen käyttö yksilön hyvinvointiin, minäkäsitykseen ja toimijuuteen – ja jos, niin miten. Etsimme vastausta siihen, ovatko mahdolliset oman osaamisen tunnistamisen vaikutukset olleet yksilön minäkäsitystä, motivaatiota, toimijuutta tai osallisuutta vahvistavia, ts. ovatko vaikutukset olleet kokijalleen hyvinvointia lisääviä ja voimaannuttavia. Teoriataustana käytämme Siitosen (1999) voimaantumisen kategoriajärjestelmää, Cattaneon ja Chapmanin (2010) voimaantumisen prosessimallia, Decin ja Ryanin (2000) itsemääräämisteoriana sekä Agerin ja Strangin (2008) kotoutumisen käsitteellistä viitekehystä.

Osaamisen tunnistamiseen liittyy läheisesti myös osaamisen tunnustamisen käsite. Osaamisen tunnistamisessa kyse voi olla myös prosessista, jossa yksilö analysoi omia kokemuksiaan ja tuottaa osaamisen arvioinnissa tarvittavia materiaaleja ja todisteita osaamisestaan tavoitellessaan opitun

tunnustamista (Saloheimo 2008, 338). Tutkimuksessamme keskitymme sellaiseen osaamisen tunnistamisen ulottuvuuteen, joka ei ole suoraan sidoksissa osaamisen tunnistamiseen, vaan joka lähtökohteisesti palvelee yksilöä itseään.

Tietoisuus omasta osaamisesta, vahvuuksista ja kyvyistä tukee ihmisen hyvinvointia ja osallisuutta (mm. Ryan & Deci 2000). Mielestämme omasta osaamisesta tietoiseksi tuleminen voikin parhaassa tapauksessa olla eräänlainen kasvutarina, joka edesauttaa yksilön hyvinvointia ja myönteistä kehitystä. Hänninen (2009, 12) toteaa, että oman identiteetin kasvuprosessit ovat tärkeitä paitsi ammatillisen kasvun, myös laajemmin aikuisen oppimisen kannalta. Edelleen Hänninen toteaa, että aikuiskasvatuksen tehtävänä on löytää sopiva aika ja paikka näille prosesseille.

Voimaantuminen

Koska meitä kiinnostavat osaamisen tunnistamisen mahdolliset vaikutukset yksilölle, valitsimme näkökulmaksi voimaantumisen. Voimaantumisella tarkoitetaan ihmisen elämänlaadun parantumista (Cattaneo & Chapman 2010, 646). Zimmermanin (1995, 583) mukaan voimaantuminen on sitä, kun ihminen luo mahdollisuuksia sekä vaikuttaa asioihin, jotka ovat liitoksissa hänen elämänsä kulkuun. Hänninen (2009, 5) kuvaa voimaantumista tietoisuuden lisääntymisenä omasta itsestä sekä suhteista sosiaaliseen ympäristöön, sekä vaikutusmahdollisuuksien vahvistumisena. Yhteenvetona edellisistä määritelmistä, voimaantuminen tarkoittaa *sisäistä voimantunnetta*, ja se on määritelty synonyymiksi englanninkieliselle sanalle empowerment (Siitonen 1999, 82–83).

Siitonen (1999, 93) määrittelee voimaantuneen ihmisen sellaiseksi, joka on löytänyt omat voimavaransa. Hänninen (2009, 4) käyttää määritelmää subjektilähtöinen voimaantuminen, jonka mukaan voimaantuminen tarkoittaa identiteettityötä siten, että henkilöstä itsestään tulee aktiivinen toimija. Voimaantunut ihminen on Siitosen (1999, 93) mukaan itse itseään määräävä, eikä häneen vaikuta ulkopuolelta tuleva pakko; täten ihminen on siis itse tullut voimaantuneeksi. Voimaantuneen ihmisen ominaisuuksien arviointi kuitenkin on vaikeaa, koska ominaisuudet näkyvät eri ihmisissä erilaisina ominaisuuksina.

Siitonen on pyrkinyt määrittelemään voimaantumisen prosessiin vaikuttavia tekijöitä voimaantumisen kategoriajärjestelmän kautta (taulukko 1). Ydinkäsitteenä on sisäinen voimantunne, joka on yhteydessä seitsemään eri kategoriaan. Kaikki nämä seitsemän kategoriaa tukevat ihmisen voimavarojen kasvamista, kun vastaavasti kategorioissa esiintyvät puutteet heikentävät, jopa estävät, sisäisen voimantunteen kokemista ja voimavarojen kasvamista. Juurikin sisäinen voimantunne on

voimavaroja vapauttavaa. (Siitonen 1999, 59–61.) Siitosen määrittelemiin seitsemään kategoriaan kuuluu 55 alakategoriaa, joista olemme mukailleet alla olevan kuvion ja valinneet tarkasteltavaksi gradumme kannalta olennaisimmat alakategoriat.

SISÄINEN VOIMANTUNNE						
VAPAAUS	VASTUU	ARVOSTUS	LUOTTAMUS	KONTEKSTI	ILMAPIIRI	MYÖNTEISYYS
Oma kontrolli	Todellinen vastuu	Kunnioitus	Omat kyvyt	Tasa-arvoisuus	Turvallisuus	Hyväksyntä
Valinnanvapaus	Halu oppia	Energia	Itseluottamus	Sosiaalisuus	Tervetulleeksi kokeminen	Positiivinen lataus
Toimintavapaus	Tarpeellisuuden kokeminen		Minäkuva	Vuorovaikutus	Kannustaminen	Onnistuminen
Itsenäisyys	Aktiivisuus		Innostuneisuus		Merkityksellisyys	Sopeutuminen
	Halu menestyä		Ammatillinen itsetunto		Ennakkoluulottomuus	
					Oman roolin löytäminen	

TAULUKKO 1. Voimaantumisen kategoriajärjestelmä (mukaiillen Siitonen 1999, 62–63).

Ensimmäinen kategoria sisältää vapauden, joka osaltaan edesauttaa sisäisen voimantunteen kokemusta. Valinnanvapaus on Siitosen (1999, 63) mukaan tärkeää erityisesti sisäisen voimantunteen rakentumisen ratkaisevassa alkuvaiheessa. Itsenäisyys päätöksenteossa on yhteydessä sitoutumiseen eli vastuuseen siitä, että yrittää parhaansa. Kokemus omasta kontrollista tukee tätä vastuun ottamista, sekä lisäksi edesauttaa oman roolin löytymistä. (Siitonen 1999, 63–64.)

Toinen sisäiseen voimantunteeseen vaikuttava kategoria on vastuu. Vastuuta kantava henkilö tiedostaa henkilökohtaisen kasvunsa päämäärät ja tavoitteet, joiden perusteella hän tekee päätöksiä esimerkiksi hänelle sopivimman oppimisympäristön valinnan suhteen. Tämä omaehtoisuus oppimisympäristön valinnassa vaikuttaa myönteisellä tavalla oppimishaluun. Vastuullisuus niin omasta kuin muiden yhteisön jäsenten hyvinvoinnista liittyy tarpeellisuuden kokemiseen, joka puolestaan vahvistaa henkilön sisäistä voimantunnetta, sekä tämän lisäksi myös lisää keskinäisen arvostuksen kokemista. Vapaus ja vastuu heijastuvat myös aktiivisuudessa ja haluna menestyä. (Siitonen 1999, 65.)

Kolmantena sisäisen voimantunteeseen vaikuttavana tekijänä on arvostus. Siitonen (1999, 67) nimeää yhteisön uuden jäsenen kannalta keskeisiksi arvostavan ilmapiirin indikaattoreiksi tervetulleeksi ja hyväksytyksi kokemisen, sekä ystävällisen ja kannustavan suhtautumisen.

Luottamus on ”sisäänrakennettuna” useissa muissa sisäisen voimantunteen kategorioissa; erityisesti ilmapiirissä, arvostuksessa ja kontekstissa. Sillä on siis erittäin tärkeä merkitys sisäisen voimantunteen rakentumisprosessissa. (Siitonen 1999, 68.) Valinnanvapaus mahdollistaa sen, että

oppimisympäristöksi valitaan sellainen ympäristö, jossa henkilö voi luottaa omiin kykyihinsä selvittää ko. kontekstissa (Siitonen 1999, 68-69). Kokemus omasta selviytymisestä erilaisissa tilanteissa vahvistaa itseluottamusta. Vapaus kokeilla laajentaa henkilön itsetuntemusta, vaikuttaen myös minäkuvan muodostumiseen. Minäkuvan selkeä muodostuminen sekä itseensä luottaminen vapauttavat sisäisiä voimavaroja, joka aikaansaa ”myönteisen kierteen” sisäisen voimantunteen kokemisessa. Innostuneisuus on myönteisenä tunnekokemuksena tärkeä myös ammatillisen itsetunnon vahvistumisen kannalta. Ammatillista itsetuntoa voidaan kuvailla luottamuksena siihen, mitä on tekemässä. (Siitonen 1999, 69.)

Viidennen kategoriaan on nimetty konteksti. Siitosen (1999, 71) mukaan ihminen arvioi jatkuvasti kontekstiaan oman kasvuprosessinsa kannalta. Kun osapuolten välinen yhteistoiminta perustuu molemminpuoliseen haluun ja valinnanvapauteen, toteutuvat tasa-arvoisen keskustelukumppanuuden lähtökohdat. Kokemus tasa-arvoisesta yhteistyöstä on yhteydessä luottamukseen, arvostukseen ja vastuullisuuteen, jotka ovat myös osa sisäisen voimantunteen rakentumista. (Siitonen 1999, 71.)

Kuudes sisäiseen voimantunteeseen vaikuttava tekijä on ilmapiiri. Kun henkilö valitsee itselleen sopivinta toimintaympäristöä, on siellä vallitsevalla ilmapiirillä suuri merkitys valintaan. Turvallisuus on yhteydessä tähän, kuten myös tervetulleeksi kokeminen. Kannustaminen on hyväksynnän kokemista sekä oman valinnan- ja toimintavapauden käyttämiseen rohkaisemista. Myönteinen huomio, arvostaminen ja kannustaminen ovat osa merkityksellisyyden kokemusta. Myönteinen ilmapiiri voi siis tukea henkilöä tämän oman roolin löytymisessä. Turvallinen ja myönteinen ilmapiiri myös edistää avoimuutta ja luottamusta, sekä vähentää ennakkoluuloja. (Siitonen 1999, 74.)

Vapaavalintaisuus on tärkeä osapuolten molemminpuolisen hyväksynnän kannalta. Hyväksymisen kokemus on yhteydessä turvallisuuden, luottamuksen ja arvostuksen kokemiseen, jotka edistävät ”positiivisen latauksen” syntymistä. Tämä ”positiivinen lataus” lisää innostuneisuuden kokemusta, joka puolestaan antaa energiaa selviytyä erilaisista tilanteista. Erilaisista tilanteista selviytyminen tuottaa onnistumisen kokemuksia, jotka vahvistavat niin luottamusta omiin kykyihin, kuin kompetenssin tunnetta. Nämä ovat yhteydessä sisäisen voimantunteen rakentumiseen. Myönteinen ilmapiiri, tervetulleeksi kokeminen ja hyväksynnän kokeminen, luottamus ja arvostus ovat yhteydessä sopeutumiseen. (Siitonen 1999, 76.)

Siitonen (1999, 93) kuvaa voimaantumista prosessina, jossa toimintaympäristössä vallitsevilla olosuhteilla on merkitystä. Myös Cattaneon ja Chapmanin (2010) malli voimaantumisesta käsittää voimaantumisen niin ikään prosessina. Tässä prosessissa voimaantuva henkilö asettaa jonkin

henkilökohtaisesti merkityksellisen tavoitteen, ryhtyy toimiin tavoitteen saavuttamiseksi ja reflektoi toimiansa vaikutuksia. Kyseessä on kehämäinen sykli, jossa henkilö ensiksi määrittelee tavoitteet, ja sitten ryhtyy toimiin tavoitteiden saavuttamiseksi – samalla tarkkaillen ja reflektoiden toimintansa vaikutuksia. Prosessi ei kuitenkaan etene suoraviivaisesti, vaan vaihtelevin ja kertaantuvain syklein. Vaikutukset liittyvät voimaantuvan henkilön osaamiseen, tietämykseen, taitoihin ja tehokkuuteen. Prosessin lopputuloksena on henkilökohtainen voiman kasvu, voimaantuminen, jonka voimaantuva henkilö on saavuttanut oman toimintansa kautta. Prosessiin vaikuttaa sen jokaisella osa-alueella myös sosiaalinen konteksti. (Cattaneo & Chapman 2010, 647.) Voimaantuminen ei Cattaneon ja Chapmanin (2010) prosessimallin mukaan ole vain tavoitteiden saavuttamista, vaan myös osallisuutta (Cattaneo & Chapman 2010, 648).

Tässä gradussa määrittelemme voimaantumisen prosessina, kuten Siitonen (1999), Cattaneo & Chapman (2010) sekä Hänninen (2009). Tätä prosessia voisi luonnehtia identiteettityönä, kuten Hänninen (2009, 12) kuvailee, jolloin prosessi tapahtuu yksilön ja ympäröivän maailman välisenä ”vuoropuheluna”. Oman määritelmämme mukaan näemme voimaantumisen henkilölle itselleen merkityksellisenä ja myönteisenä ilmiönä. Voimaantunut henkilö on tietoinen omista voimavaroistaan, jolloin hän kykenee arvioimaan niin omia mahdollisuuksiaan kuin kehittämiskohteitaan. Lisäksi hänellä on riittävästi itseluottamusta, osaamisen ja kyvykkyyden tunnetta, sekä innostuneisuutta ja motivaatiota hyödyntääkseen näitä mahdollisuuksia – tai vastaavasti tavoitellakseen omia kehittämiskohteitaan. Lisäksi voimaantunut henkilö kykenee toimimaan omassa ympäristössään omaehtoisesti, osana yhteisöä.

Itsemääräytyvä motivaatio

Ryanin ja Decin (2000) itsemääräämisteorian (Self-Determination Theory) mukaan ihmisellä on kolme perustarvetta, jotka vaikuttavat sisäisen motivaation syntymiseen ja säilymiseen. Tarpeet ovat autonomian kokemus (autonomy), kyvykkyyden kokemus (competence) sekä sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tunne (relatedness). Nämä tekijät ovat olennaisia osia ihmisen hyvinvoinnille, ja sisäiselle motivaatiolle, joka on ihmisen synnynnäinen ominaisuus. (Ryan & Deci 2000, 68.) Teorian mukaan kyvykkyyden kokemus eli tunne siitä, että osaa, on olennainen osa motivaation syntymisessä ja säilymisessä, ja tukee yksilön hyvinvointia.

Itsemääräämisteorian mukaan motivaatiota on kolmenlaista. Amotivaatio on tila, jossa motivaatiota toimintaan ei ole lainkaan. Tällöin ihminen ei toimi ollenkaan, tai toimii ilman minkäänlaista

tarkoitusta – vain suorittaen toimintoja. Amotivaatio on seurausta siitä, että toimintaa ei arvosteta, ei ole tunnetta pätevydestä sen suorittamiseen tai toiminnan ei odoteta tuottavan haluttua lopputulosta. (Ryan & Deci 2000, 72.)

Ulkoista motivaatiota taas voi olla monenlaista, vaihdellen amotivaation ja sisäisen motivaation välillä. Ulkoisesti motivoituneen henkilön käytös voi olla ulkoisesti säänneltyä, jolloin ulkoista sääntelyä noudatetaan vain ulkoisten palkintojen tai rangaistusten takia. Sisäistetyn sääntelyn mukaisesti motivoitunut ihminen taas toimii silloin, kun sääntely on omaksuttu, muttei täysin hyväksytty itselleen. Kyseessä on suhteellisen kontrolloitu sääntelyn muoto, jossa ihminen toimii saavuttaakseen egonsa korotusta, kuten ylpeyttä. Samaistetun sääntelyn motivaatio on edellistä autonomisempi, ja itseohjautuneemman ihmisen käytöstä. Käytös heijastelee tietoista toiminnan tavoitteellisuutta ja sääntelyn arvostamista, esimerkiksi niin, että toiminta hyväksytään tai nähdään henkilökohtaisesti tärkeänä. Sulautuneesti säännelty motivaatio on kaikkein itseohjautunein muoto ulkoisesta motivaatiosta. Integraatio tapahtuu, kun samaistetut sääntelyt on täysin omaksuttu itselleen, mikä tarkoittaa, että ne on arvioitu ja saatu vastaamaan jo olemassa olevia omia arvoja ja tarpeita. Kyseessä ei kuitenkaan ole sisäinen motivaatio, koska toimintaa tehdään yhä saavuttaakseen erotettavissa olevia tuloksia, sen sijaan että toimittaisiin toiminnasta saatavan ilon vuoksi. (Ryan & Deci 2000, 72–73.)

Sisäisestä motivaatiosta on kyse silloin, kun ihminen toimii luontaisen tyydytyksen takia, joka tulee itse toiminnasta ja sen tuottamasta ilosta. Ihmiset kokevat suurempaa itseohjautuvuutta toiminnassaan silloin, kun he sisäistävät sääntelyn ja omaksuvat sen itselleen. Sisäistäminen on todennäköisempää silloin, kun ympäristö tukee yhteenkuuluvuuden tunnetta. Sisäistämistä edesauttaa myös pätevyiden kokeminen. Ihmiset myös todennäköisemmin omaksuvat toimintaa, jota merkittävät sosiaaliset ryhmät arvostavat. Itsemääräämisteorian mukaan myös pätevyiden tunne ja autonomian kokemus helpottavat sisäistämistä. Näin ollen nämä kolme tekijää ovat olennaisia sisäisen motivaation ja itseohjautuvuuden syntymisessä. (Ryan & Deci 2000, 72-73.)

Kotoutumisen käsitteellinen viitekehys

Ager ja Strang (2008) ovat tunnistaneet potentiaalisia kotoutumisen indikaattoreita. Näitä kotoutumiseen vaikuttavia osatekijöitä on nimetty kymmenen. Agerin ja Strangin (2004, 13) mukaan yksi kotoutumisen indikaattori on osaaminen (erityisesti kielellinen ja kulttuurinen osaaminen). Muita kotoutumisen indikaattoreita ovat mm. työ, koulutus ja sosiaaliset linkit. Tämä on tutkimuksen ensimmäisen kohderyhmän kannalta merkittävää siksi, että osaamisen tunnistamisen mahdolliset vaikutukset saattavat näkyä maahan muuttaneiden henkilöiden kotoutumisessa.

Haluamme nostaa esiin maahanmuuttajan osaamisen tunnistamisen merkitystä kotoutumista edistävä: kielen ja kulttuurin osaaminen on toki perustavanlaatuinen edellytys, mutta myös muunlaisen osaamisen avulla voi päästä esim. sellaisen harrastustoiminnan piiriin, jonka avulla on mahdollista edistää erilaisten sosiaalisten yhteyksien muodostumista Suomessa. Agerin ja Strangin (2008) kotoutumisen käsitteellisen viitekehyksen mukaan sosiaalisten siltojen ja linkkien syntyminen edesauttaa maahanmuuttajan kotoutumista ja osaltaan toimii mahdollistajana elämän eri osa-alueilla; kuten työllistymisen tai opiskelun suhteen. Forsander (2000, 169) mainitsee, että esim. avoimien työpaikkojen välittyminen sosiaalisten verkostojen välityksellä sulkee noiden verkostojen ulkopuolella olevat maahanmuuttajat näiden työmahdollisuuksien ulkopuolelle. Hänen mukaansa työmarkkinoilla painotetaan entistä enemmän sosiaalista ja kulttuurista sopivuutta, jolloin maahanmuuttajat voidaan jättää ulkopuolelle vetoamalla ammatillisen osaamisen puutteeseen.

AINEISTO JA ALUSTAVIA TULOKSIA

Tutkimuksemme on kvalitatiivinen. Olimme Opinsauna-hankkeen kautta mukana oman osaamisen tunnistamisen työpajoissa, joita järjestettiin maahanmuuttajille ja turvapaikanhakijoille yhteensä kuusi kertaa, mm. Kontiolahden ja Lieksan vastaanottokeskuksissa. Työpajoja pidettiin syksyn ja talven 2018 aikana. Lisäksi pidimme keväällä 2019 työpajan ViaDia Joensuu ry:n Rantakylän Lähiötalolla, monikulttuurisessa naisten ryhmässä. Edellä mainittujen lisäksi esittelimme osaamisen tunnistamisen työkalut ja tarjosimme niitä käyttöön syksyllä 2018 Joensuun Karelia-ammattikorkeakoululla, maahanmuuttajien korkeakouluopintoihin valmentavassa koulutuksessa. Keväällä 2019 työkaluja käytettiin Riverialla Maahanmuuttaja kohti ammattia -koulutuksessa, josta keräsimme myös aineistoa. Työkaluista kiinnostuneita testajia sekä tutkimukseen vastaajia löytyi myös omista kontakteistamme.

Aineiston keruu tapahtui lokakuun 2018 ja kesäkuun 2019 välillä. Aineistomme koostuu palauteaineistosta, ryhmähaastattelusta, yksilöhaastatteluista (7 kpl) sekä avokysymyksiä sisältävän kyselylomakkeen vastauksista (30 kpl). Palauteaineisto on nauhoite palautetilaisuudesta Opintokeskus Siviksellä Joensuusta (lokakuu 2018), jossa saimme kuulla palautetta ja kokemuksia osaamisen tunnistamisen työkalujen käyttämisestä maahanmuuttajanaisten ryhmässä. Ryhmähaastattelu on ViaDia Joensuu ry:n monikulttuurisesta naisten ryhmästä (toukokuu 2019). Haastatteluaineistoa kertyi yhteensä n. 5 tuntia, litteroituna 61 sivua (fontti Times New Roman, riviväli 1,5). Haastatteluista kolme tehtiin englannin kielellä ja neljä suomen kielellä. Yksilöhaastattelut ja lomakekyselyt toteutettiin maaliskesäkuun aikana 2019.

Kyselylomakevastaukset keräsimme sekä sähköisen kyselylomakkeen, että vastaavan paperisen lomakkeen kautta. Sähköinen lomake oli sekä suomen että englannin kielillä, minkä lisäksi paperinen versio oli saatavissa myös arabiankielisenä. Saadut vastaukset olivat pääasiassa suomeksi ja englanniksi, mutta saimme myös muutaman vastauksen arabian kielellä. Nämä vastaukset käännetimme englanniksi tulkin avustuksella.

Suurin osa haastattelu- ja kyselylomakevastaajista oli lähtöisin Venäjältä, lisäksi useat vastaajista olivat lähtöisin Syyriasta, Afganistanista ja Somaliasta. Myös muita lähtömaita esiintyi.

Aineiston analysointi on tätä kirjoittaessa vielä kesken. Aineiston alustavan tarkastelun pohjalta nousi esille kielitaidon vaikutus niin innokkuuteen käyttää osaamisen tunnistamisen työkaluja, kuin myös yleisemmin yksilön osallisuuteen ja toimijuuteen. Aineistossa tuli esille etenkin **heikomman suomen kielen** taidon omaavien osalta se, että työkaluja oli helpompi käyttää ryhmässä, koska esim. osa työkaluissa käytetyistä käsitteistä oli vaikeaa ymmärtää. Tällöin ryhmän tuki ja ohjaajan apu oli tarvittaessa lähellä, mikäli työkaluja ei ollut saatavilla sillä kielellä, joka on itselle vahvin. Näissä ryhmätilanteissa ryhmän tuki oli erityisen tärkeää silloin, kun nousi esiin sellaisia ”kipukohtia”, jotka vaativat purkamista sekä yhteistä keskustelua. Tällaisia olivat esim. kokemukset työelämään pääsemisen haasteista maahan muuttaneena henkilönä, tai pelko kommunikoida suomen kielellä ja vaikeudet tutustua suomalaisiin henkilöihin, erityisesti siinä tapauksessa, kun oma kielitaidon taso koettiin matalaksi.

Osaamisen tunnistamisen työkalujen käyttö on vaikuttanut yksilön käsitykseen omasta itsestään myönteisesti, **vahvistamalla tietoisuutta omasta osaamisesta** ja vahvuusalueista. Tämä tukee työkalujen merkitystä ”piilevän” osaamisen esille tuojana, esimerkiksi tilanteissa, joissa henkilö on tottunut pitämään omaa osaamistaan itsestänselvyytenä.

”Nyt minä osaan paljon, koska kysyn itseltäni, ja minä vastaan – minä osaan laittaa ruokaa, osaan hoitaa lapsia.”

Työkalujen mainittiin myös tuoneen käyttäjälleen **itsevarmuutta**, itseluottamusta sekä saanut aikaan uusia ajatuksia ja oivalluksia. Työkalujen käyttö on myötävaikuttanut siihen, että henkilön itsetunteus on lisääntynyt omien osaamis- ja vahvuusalueiden tuntemisen kautta. Käsitys siitä, mitä osaa ja mihin pystyy, on vahvistunut. Työkalujen käytön myötä omaa osaamista on helpompi hahmottaa itselle, jolloin sitä on helpompaa myös kuvailla muille:

”On lisännyt rohkeutta puhua itsestä!”

Osaamisen käsite tuntui vastauksissa usein olevan liitoksissa hankittuun koulutukseen, ammattiin ja työkokemukseen. Osaamisen tunnistamisen työkalujen avulla on mahdollista laajentaa tätä käsitystä. Osaltaan esille nousi toive siitä, että kotimaassa hankittua ja käytettyä osaamista olisi mahdollista käyttää myös Suomessa. Toisaalta tähän liittyi joiltain osin myös turhautuneisuutta siihen, että oma osaaminen ei tuntunut olevan sellaisenaan siirrettävissä, vaan lisäkouluttautumista vaadittiin. Toisaalta käsitystä omasta osaamisesta saattoi heikentää myös se, mikäli se hahmotettiin oman, heikkokoksi koetun kielitaidon kautta: mikäli osattua asiaa ei ollut mahdollista kuvailla, kertoa tai toteuttaa Suomen kielellä, ajateltiin että tämä vaikuttaa omaa osaamissuoritusta heikentävästi, ikään kuin käytännön taidot olisivat suomen kielellä esitettynä heikommat, kuin ne todellisuudessa ovat. Tästäkin syystä koettu suomen kielen taito oli merkittävässä osassa, kuin myös suomen kielen taitoisten ystävien ja tuttujen apu. Varsinkin kielitaitoon liittyvien epävarmuuksien vuoksi uuteen ympäristöön meneminen vaatii rohkeutta sekä turvallista ja myönteistä ilmapiiriä. Oman osaamisen käyttämisessä, kehittämisessä ja hankkimisessa nousi esille ystävien ja tuttavien merkitys: täytyy olla joku turvallinen henkilö, jonka kanssa voisi mennä yhdessä, ja jolta voisi tarvittaessa kysyä neuvoa.

Työkalujen käytön myötä esille on noussut myös joitakin yksilöllisiä kehittämiskohteita. Tätä kautta työkalut ovat voineet auttaa kirkastamaan omia tavoitteita sekä tekemään tulevaisuuden suunnitelmia. Tulevaisuutta suunniteltaessa työkalut ovat voineet toimia päätösten tekemisen tukena, jolloin ne ovat auttaneet päätöksessä ammatin valinnan tai työpaikan hakemisen suhteen. Aineiston alustavan katsauksen perusteella työkalujen käyttö onkin koettu yksilön kannalta pääosin myönteiseksi. Kuitenkin, koska työkalut kannustivat itsetutkiskeluun, esille saattoi nousta myös koettuja kipeitä asioita. Mikäli myönteisten ja yhtä lailla kielteisten asioiden käsittelylle on olemassa edellytykset ja turvallinen ympäristö (esim. tuttu ryhmä), voivat oman osaamisen tunnistamisen työkalut toimia mielestämme kokonaisvaltaisesti hyvinvoinnin edistämässä.

LÄHTEET

- Ager, A. & Strang, A. 2004. Indicators of Integration: Final Report. Home Office Development and Practice Report 28. London: Home Office. <http://webarchive.nation-alarchives.gov.uk/20110218141321/http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs04/dpr28.pdf>
- Ager, A. & Strang, A. 2008. Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies* 21 (2), 166-191.
- Cattaneo, L. B. & Chapman A. R. 2010. The Process of Empowerment. *American Psychologist* 65 (7), 646–659.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. 2000. The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11 (4), 227–268. <http://web.b.ebsco-host.com.ezproxy.uef.fi:2048/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=101815d5-156d-4821-adaf-cff8bd4f0f04%40sessionmgr103>
- Forsander, A. 2000. Työvoiman tarve ja maahanmuuttopolitiikka – onko maahanmuuttajien osaaminen vastaus työvoiman kysyntään? Teoksessa M. Trux (toim.) Aukeavat ovet: Kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä. Helsinki: WSOY, 143–202.
- Hänninen, S. 2009. Voimaantumisen tarinat subjektiivisuuden vahvistajana. *Aikuiskasvatus* 29 (1), 4–13. <http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.uef.fi:2048/se/a/0358-6197/29/1/voimaant.pdf>
- Itä-Suomen yliopisto. 2019. Opinsauna – Learning Spaces. <http://www.uef.fi/web/opinsauna/koti>
- Ryan, R. M & Deci E. L. 2000. Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist* 55 (1), 68-78.
- Saloheimo, L. 2008. Opitun tunnistaminen ja tunnustaminen vapaassa sivistystyössä. Teoksessa Toom, A., Onnismaa, J. & Kajanto, A. (toim.) Hiljainen tieto - tietämistä, toimimista, taitavuutta. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 338.
- Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulun yliopisto, 59–61, 63–64, 65, 67, 68–69, 71, 74, 76, 82–83, 93.
- Tilastokeskus. 2019. Maahanmuuttajat väestössä. https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html#tab1485503695201_2
- Zimmerman, M. 1995. Psychological empowerment: Issues and illustrations. *American Journal of Community Psychology* 23 (5), 581–599. <https://search-proquest-com.ezproxy.uef.fi:2443/docview/205342794/fulltextPDF/B912B77BB42648C3PQ/1?accountid=11739>